

Een beetje monografisch

Enkele aspecten van collectiebeheer in de netwerkbibliotheek

Het traditionele onderscheid tussen monografische en periodieke publicaties voldoet niet langer. De nieuwe klasse 'veranderlijke' online publicaties zal van bibliotheken in de toekomst speciale aandacht vragen.

In de digitale bibliotheek zal digitale informatie worden opgeslagen, mogelijk zelfs voor langere tijd. Dit artikel gaat kort in op een aantal aspecten van het beheer van een digitale collectie. De problemen die bibliotheken kunnen verwachten van 'veranderlijke' publicaties worden wat uitgebreider behandeld.

Beheert de netwerkbibliotheek zelf informatie?

In de netwerkbibliotheek pur sang, zoals die in het vorige nummer van *Informatie Professional* is beschreven door J.S. Mackenzie Owen, wordt alleen nog bemiddeld tussen gebruiker en bron. Dat zou betekenen dat er geen bronbestanden in de bibliotheek meer zullen zijn. Ik denk dat dat, zeker op de middellange termijn, maar een deel van de waarheid zal zijn.

In de eerste plaats is het maar de vraag of de overeenkomst tussen uitgever en afnemer altijd een licentie wordt voor toegang tot het bestand. Het is mijns inziens aannemelijk dat er ook in de toekomst nog bestanden zullen worden gekocht, gelijk er nu boeken of cd-roms worden gekocht. Om enkele redenen te noemen: afnemers hebben de bestanden nodig om er geïntegreerde systemen mee te bouwen, die zijn toegesneden op de specifieke wensen van hun gebruikers; afnemers willen performance-garanties; bibliotheken met een bewaarfunctie willen garanties voor 'eeuwigdurende' toegang; en uitgevers zullen publicaties slechts zolang in de lucht houden als bedrijfseconomisch verantwoord is.

Drs. C. Groeneveld is beleidsmedewerker bij de Koninklijke Bibliotheek. Hij is voorzitter a.i. van de redactie van Informatie Professional.

In de tweede plaats zien we nu al dat bibliotheken die licenties hebben op bestanden, ook kopieën van de bestanden in beheer krijgen. Redenen daarvoor kunnen zijn: integratie in het lokale systeem, en netwerkefficiëntie (mirroring). Het is te verwachten dat bibliotheken consortia gaan vormen voor de verwerving en licentiëring van publicaties. In dergelijke samenwerkingsverbanden verdelen de consortiumpartners het beheer van de gezamenlijke bestanden.

In de derde plaats moet de uitgeeffunctie die bibliotheken gaan vervullen niet over het hoofd worden gezien. Bibliotheken gaan als kenniscentrum bedrijfsdocumenten beheren, of de publicaties van (de staf van) hun instelling 'hosten'.

Elektronische publicaties beheren

De bibliotheek zal zich dus moeten voorbereiden op het (langdurig) beheren van elektronische publicaties. Bij de Koninklijke Bibliotheek wordt daarnaar op dit moment onderzoek gedaan in verband met het opzetten van het Depot van Nederlandse Elektronische Publikaties. Het inmiddels afgeronde onderzoek naar de selectiecriteria voor een dergelijk depot leverde enkele resultaten op die ook voor andere bibliotheken interessant kunnen zijn. De ontwikkeling van publicaties wordt onder andere gekenmerkt door de volgende aspecten:

- *Multimedia*. Stilstaand en bewegend beeld maakt deel uit van de publicatie, en ook wordt geluid toegevoegd. Toch blijken multimedia niet een wezenlijk nieuw type publicatie te vormen, althans niet uit het oogpunt van selectie en collectiebeheer. Dat gaat natuurlijk niet op voor het technisch beheer van deze publicaties, waarbij snel veranderende standaarden voor geluid, stilstaand en bewegend beeld voor de nodige problemen zorgen.
- *Interactiviteit*. Publicaties zijn niet meer uitsluitend lineaire teksten, maar worden in toenemende mate uitgebreid met onder andere hyperlinks, keuze- en zoekmogelijkheden. Aan informatie is steeds vaker programmatuur gekoppeld, zoals bij educatieve pro-

URL's van genoemde publicaties

Congresnet <http://www.sbi.nl/congresnet>

D-lib Magazine, The magazine of Digital Library Research <http://www.dlib.org>

Journal of Electronic Publishing <http://www.press.umich.edu:80/jep/>

Zeno <http://www.dds.nl/~zeno/index.htm>

Journal of Information, Law and Technology <http://jilt.law.strath.ac.uk/jilt/default.htm>

Journal of Online Law <http://www.wm.edu/law/publications/jol>

Meetnet waterstanden Rijkswaterstaat www.waterland.net/rikz/waterstand/index.html

Netnieuw

archief: <http://www.surfnet.nl/surfnet/netnieuw/netnieuw.nl>

abonneren bij listserv@nic.surfnet.nl met de opdracht `subscribe netnieuw uw_voornaam uw_achternaam`

Wall-Street_News Hotline <http://www.IMService.com/forecasts>

gramma's en spellen al van oudsher gebruikelijk is.

- *Tijdelijkheid*. Netwerkpublicaties verdwijnen soms even snel als zij verschijnen. Van sommige publicaties wijzigt slechts de URL. Voor dit laatste probleem wordt de oplossing gezocht in onder meer Digital Object Identifiers (DOI's), die publicaties koppelen aan een uitgever, en via een verwijzing koppelen naar de fysieke plaats op het net. Andere publicaties verdwijnen daadwerkelijk van het net, en dat stelt de netwerkbibliotheek voor een groter probleem: als de publicatie is verdwenen, is het al te laat om haar te downloaden. 'Preventief downloaden' spoort niet met het principe van de netwerkbibliotheek, nog afgezien van de technische en juridische mogelijkheden daartoe.
- *Soliditeit van de uitgever*. Publiceren op het net is zeer laagdrempelig. Er verschijnen dus vele uitgevers, van bedrijf tot particulier, waarvan de kwaliteit en continuïteit niet op voorhand vaststaan.
- *Versies*. Een publicatie kan in meer, technisch verschillende, versies verschijnen. Soms zijn versies voor verschillende platforms functioneel identiek, maar soms zijn verschillende versies ook functioneel verschillend (bijvoorbeeld DOS- en Windows-versies).
- *Veranderlijkheid*. Van een bestaande elektronische publicatie kan een geactualiseerde uitgave verschijnen, min of meer vergelijkbaar met nieuwe drukken van gedrukte publicaties. Een (nieuwe) druk van een boek is definitief, en dat geldt ook voor een aflevering van een gedrukt tijdschrift. Na het drukken rest nog

slechts de mogelijkheid van het drukken van errata.

Op de veranderlijkheid van elektronische publicaties ga ik hieronder wat verder in.

Monografie? Periodiek?

Gedrukte publicaties zijn 'stapelbaar', en dat is prettig voor een bibliotheek: als de publicatie ontvangen is kan zij beschreven worden, en daarna gaat zij het magazijn in. Vanaf dat moment staan de beschrijving en de inhoud van de publicatie vast, bibliotheek en gebruiker kunnen met zekerheid aan de publicatie refereren, en de beschreven publicatie is beschikbaar voor raadpleging. Elektronische publicaties hebben die prettige onveranderlijkheid veel minder: cd-roms hebben de eigenschap alleen voorzover de uitgever de oude afleveringen niet terug wenst te ontvangen. Elektronische tijdschriften zijn ook nog 'stapelbaar', hoewel al in mindere mate. Sommige zijn expliciet bedoeld om te worden gedownload, of worden de gebruiker toegestuurd (bijvoorbeeld Netnieuw of Wall-Street_News Hotline). Voor dat laatste is de 'push'-technologie ontwikkeld, waarmee de gebruiker zich kan abonneren op de nieuwe pagina's van een website ('kanaal'). Andere elektronische (online) tijdschriften staan ergens op het net, en breiden zich in de loop der tijd uit. Soms in afleveringen (D-lib Magazine; Journal of Information, Law and Technology; of Zeno bijvoorbeeld), soms is het 'tijdschrift' alleen een groeiende verzameling artikelen (bijvoorbeeld Journal

of Electronic Publishing; of Journal of Online Law). In dat laatste geval kunnen we al niet meer spreken van een periodiek, of heeft dat begrip op zijn minst een wat andere inhoud gekregen; 'groeibestand' of 'groeisite' is hiervoor waarschijnlijk een betere betiteling. Een online evenementenagenda zoals Congresnet van Samsom Bedrijfsinformatie, bijvoorbeeld, is nog weer minder 'periodiek' in de traditionele zin van het woord, maar wordt wel (on?)regelmatig bijgewerkt. Ook andere publicaties, sites of rubrieken op sites, krimpen en groeien, zonder dat van 'discrete' afleveringen sprake is (zoals het onder scholieren populaire Pauzeweb). Weer andere publicaties bestaan uit een continue stroom gegevens, die niet eens bewaard kán worden. Een voorbeeld van een dergelijke 'stromende' publicatie is de website Meetnet waterstanden Rijkswaterstaat, met voortdurend de actuele waterstanden.

Databases kunnen voortdurend muteren. Een online encyclopedie bijvoorbeeld kan tegelijk groeien en wijzigen. De minst problematische categorie databases is die van de zuivere 'groeibestanden', bestanden waarin oude gegevens niet worden gewijzigd of vernietigd, maar waaraan men slechts gegevens toevoegt.

Zijn er dan helemaal geen echte monografische publicaties op het net? Natuurlijk wel. Een onderzoeksrapport bijvoorbeeld kan eenmaal, onveranderlijk gepubliceerd worden, en hetzelfde geldt voor kamerstukken en handelingen, studies, romans en andere fictie, en zo zijn er, gelukkig, nog talloze voorbeelden te verzinnen van publicaties die zich niet bij uitstek lenen om voortdurend te veranderen.

Integriteit

Een probleem dat direct gerelateerd is aan dat van de veranderende publicaties is dat van de integriteit van publicaties. Een informatiegebruiker moet er zeker van kunnen zijn dat het document dat hij onder ogen heeft authentiek is, en hij moet ervan op aan kunnen dat het

document waarnaar hij verwijst stabiel blijft. Dat geldt evenzeer voor de periodieken (afleveringen van elektronische tijdschriften bijvoorbeeld) als voor de monografieën (zoals rapporten). De uitgever kan daartoe het document 'watermerken'. Als de uitgever daarna nog wijzigingen aanbrengt in het document, al is het slechts een miniem erratum, moet hij het opnieuw watermerken, en is er sprake van een nieuwe 'druk'. Het vraagstuk van de 'eeuwigdurende' beschikbaarheid is een nog onopgelost probleem, maar aan een Depot van Nederlandse Elektronische Publikaties wordt gewerkt. Hoe de integriteit van een veranderlijk document moet worden vastgesteld is een probleem waarvoor nog geen oplossing voorhanden is. Van dergelijke publicaties kunnen tussentijds 'snapshots' gedeponeerd en gewatermerkt worden, maar niet alle publicaties lenen zich daarvoor, denk met name aan de 'stromende' publicaties.

Conclusie

Er is een nieuwe klasse van veranderlijke publicaties ontstaan, die gedeeltelijk overlapt met die van de periodieken, en gedeeltelijk met die van de monografieën. Deze nieuwe klasse is zelf ook niet homogeen, maar omvat edities met verwerkte errata; herziene edities of 'updates'; voortdurend muterende, krimpende en groeiende bestanden of sites; 'stromende' publicaties; en groeibestanden. Dergelijke bestanden kunnen problemen geven als men eraan wil refereren. Een deel van de problemen is op te lossen door watermerken en deponering, voor een ander deel moeten nog oplossingen gevonden worden.

Bibliotheken die elektronische publicaties (gaan) beheeren zullen speciale aandacht moeten geven aan de veranderlijke publicaties. Netwerkbibliotheken die publicaties niet meer beheren, maar er nog slechts naar verwijzen, lijken deze problematiek nog minder in de hand te hebben, en moeten extra aandacht schenken aan instrumenten voor continuïteit en integriteit.